

De hjerteløse vidder – Herman Melville og det absolutte

Bo Green Jensen om Herman Melville

Weekendavisen, 30. august 1991

Kald ham Tvivleren. Ganske vist var Herman Melville (1819-1891) en monoman stræber og et absolut væsen som sine mest mindeværdige romankreationer, Kaptajn Akab og Moby-Dick, men han var også præget og plaget af en dyb skepsis og en ironisk bevidsthed, der placerede ham mellem lejrene i den kolde krig på tro og æstetiske strategier, som udkæmpedes i den amerikanske renæssance.

I denne første store blomstring i amerikansk litteratur, som finder sted mellem 1840 og 1860, er der to grupper af forfattere og intellektuelle, som ud fra diametralt modsatte positioner belyser og udforsker menneskets tilstand, ofte med sammenfaldende konklusioner, men med vidt forskellige virkemidler. Med base i New England formulerer transcendentalisterne (ordet betyder slet og ret "erfaringsoverskridende") deres romantiske positivisme, der kan være kristent funderet, som i Emersons essays, eller egentlig mystisk som hos Thoreau. De strømmende tanker om fællessjæl og indre revolution er i alle tilfælde demokratisk og optimistisk baseret. De finder deres store digteriske udtryk hos Walt Whitman i *Leaves of Grass*.

Over for transcendentalisterne står de mørke romantikere: desperadoen Edgar Allan Poe, Emily Dickinsons isolerede lyriske stemme, den ironiske mester Nathaniel Hawthornes fire store romances og så Hawthornes discipel Herman Melville, der modsat sin lærer ikke var i stand til at trives i tvivlen og manglen på svar. For den unge Melville var det en åbenbaring at læse Hawthornes *Tales*. *Moby-Dick* (1851) er til-

egnet Hawthornes eksempel, og Melville formulerede mest omfattende sine æstetiske strategier og overvejelser i det store 1850-essay, der hedder "Hawthorne and His Mosses", men Melville besad hverken Hawthornes filosofiske stilfærdighed eller hans tålmodighed med skriveprocessen. Det er i Hawthornes optegnelser, at man finder den mest præcise fremstilling af Melvilles problem:

"Det er mærkeligt som han bliver ved – og har gjort det lige så længe, jeg har kendt ham, og sikkert også længe før – med at vandre frem og tilbage i disse ørkener, så trøstesløse og ensformige som sandklitterne hvor vi sad. Han kan hverken tro eller være tryk i sin skepsis, og han er for ærlig og for tapper til ikke at prøve begge dele."

Melville ville have klare svar på store spørgsmål, hvor Hawthorne kunne leve med ambivalens. Melville skrev sine romaner rasende hurtigt, i store maniske hug, meget som Akab jager sin hvide hval eller Pierre Glendinning skriver på sin bog med "hellige sandheder". *Moby-Dick* blev skrevet i hånden på ét år af en mand med dårlige øjne. Da han var færdig skrev han *Pierre*; or, *The Ambiguities* (1852) på samme måde.

Melville var en skeptiker, som havde brug for at tro. Han havde brug for at finde en mening med den store hvals hvidhed. Han måtte føle et formål med sin stræben, men han fandt, og han følte det aldrig. I sit ærinde er han i høj grad erfaringsoverskridende, men han er mere opdagelsesrejsende end dogmatiker. I sin æstetiske praksis tilhører han med hud og hår den mørke romantiske retning. Det er fra den, at modernismen strømmer, og i Melvilles store romaner får den fysiske virkelighed for første gang abstrakt filosofisk dybde. Skibet bliver Verden, Hvalen bliver alt det som ikke er Mennesket. Ordet bliver hvidt kød, og Melville selv bliver både stræberen Akab og den stand-in for læseren, Ismael, som fortæller historien om Akab, Skibet, Døden og Hvalen.

Melville er den store nej-siger. Han føjer Poes og Hawthornes landvindinger sammen

med senere grublere som Hemingway og Faulkner. Så jo: Kald ham bare Mellemanden. Kald ham Tvivleren.

Som forfatter havde han tre forskellige liv. Han blev født i New York i 1819 som tredje barn i en velhavende handelsfamilie med skotske og hollandske aner. Han blev tidligt sendt i skole og skulle egentlig have haft en problemfri tilværelse med automatisk fremgang, position og privilegier. Så gik faderen konkurs, døde og efterlod sig kun gæld, da drengen var 12 år gammel. Den altid skrive-lystne Melville måtte herefter hutle sig igen- nem i trivielle småjobs som skolelærer, bogholder og landarbejder. Han påbegyndte endog en uddannelse som landmåler.

I 1839 fik han smag for havet, da han i fire måneder havde hyre på et skib, som sejlede varer mellem New York og Liverpool. To år senere fik landkrabben afløb for sin betragtelige civilisations-lede, da han gik om bord på et hvalfangerskib med kurs mod Polynesien. I fire år udforskede han de indfødtes øer, sprang fra borde flere gange og endte på Hawaii. I 1843 gjorde han tjeneste i Flåden og fik på den måde passage til Boston på krigsskibet *United States*. Hermans vilde år var forbi. I oktober 1844 gik han i land for at blive forfatter.

1846 til 1852 skrev Melville på syv år syv bøger, af hvilke de første var populære og blev trykt på begge sider af Atlanten. I rejsebeskrivelserne *Typee* (1846) og fortsættelsen *Omoo* (1847) var Melville med til at grundlægge myten om Sydhavs-øerne som et paradys på Jorden. Han var, kan man sige, sin tids Troels Kløvedal. Pennen løb let, og han forstod at fremstille sine oplevelser som et eventyr. I 1847 blev han gift med Elizabeth Shaw, datter af højesteretsdommeren fra Massachusetts. De flyttede først til Manhattan og siden på landet. Så skete katastrofen.

Melville var 28 år, da han under arbejdet med *Mardi*, endnu en fantastisk sydhavs-odyssé, blev grebet af at skrive en anden slags bog.

Mardi er et 600 sider stort monstrum, der på allegorisk vis sender sin rejsende gennem en øverden, hvor metaforiske landskaber og alternative levemåder repræsenterer forskellige menneskelige og filosofiske muligheder. Bogen var en stor fiasko, men den blev Melvilles gennembrud som kunstner. Han kom sig aldrig siden.

Forsørgeren Melville prøvede at råde bod på skaden ved på bare fem måneder at skrive to journalistiske romaner, man kunne kalde dem drama-dokumentariske fiktioner, *Redburn* (1849) og *White-Jacket* (1850), som baserer sig på hans første og sidste sørejse. I skildringen af Liverpool-togtet kommer socialrealisten i Melville frem, mens han i bogen om passagen hjem fra Honolulu tager stærk afstand fra kadaverdisciplinen på United States. Bøgerne blev læst, omend ikke med den eskapistiske begejstring, der havde grebet publikum i *Typee* og *Omoo*.

Melville var fanget i forfatterens bestandige dilemma. Han kunne ikke leve af at skrive det, han gerne ville skrive, og derfor blev han mere og mere bitter på det salgbare stof, han var nødt til at levere. Det er i denne periode, at Melville lærer Hawthorne at kende og bliver ven med ham, selv om den ældre Hawthorne strengt taget var blevet for sat til rigtig at være aktiv i det store venskab, som Melville higede efter.

Det er dog i breve til Hawthorne, at Melville taler yderst indgående om, hvilke sugende hvirvler og bundløse dybder af nagende tvivl, han går med i sit hjerte. I denne periode skriver han først *Moby-Dick* og dernæst *Pierre*; or, *The Ambiguities*, en bog om en forfatter, der bakser med sit livs store bog og går i stykker af det, mens en lys og en mørk kvinde trækker ham i hver sin retning. Det er en mærkelig ujævn og melodramatisk roman, "en slags hjertets *Golgata*", kaldte han den selv, som rummer nogle af Melvilles mest desperate og bevægende forsøg på at aftvinge "Mangetydigheden" mening.

Man kan læse *Mardi*, *Moby-Dick* og *Pierre* som en amerikansk trilogi med faustisk motiv, en 1800 sider lang undersøgelse af menneskets

ståsted i det nittende århundrede. Pierre solgte siger og skriver 27 eksemplarer. Den blev slutningen på Melvilles andet liv som forfatter.

Han skrev endnu syv bøger, men de kom med store mellemrum over de sidste 40 år af hans liv. Med stort held skrev han i 1850'erne 14 korte fortællinger til magasinerne Putnam's og Harper's. Blandt disse er den berømte novelle om "Skriveren Bartleby", en eksistentiel historie om en sultekunstner på Manhattan, en mand som ikke vil gå væk, der rummer slående ligheder med Gregor Samsa-figuren hos Franz Kafka. Også når han skriver om ensomhed i byerne er Melville en meget moderne forfatter.

I 1857 udkommer den sarkastiske allegori om The Confidence-Man, som rummer bid-ske portrætter af både Poe og Emerson, og som viser Djævelen som den bondefanger, der kan snøre hele Amerika, hvorfor han er tidens helt og det hyldede princip. Melville blev en bitter mand, en tavs streng fremtoning som gik med mørke briller på grund af sine øjne og led af svære depressioner. Hans kones familie sendte ham på en rejse til Europa og Palæstina i 1856. Det følgende år tog han turen som foredragsholder med tre kejtete causerier om sin dannelsesrejse. Det blev han blot mere bitter af, men han lærte til gengæld at skrive poesi. Borgerkrigen 1861-65 affødte Battle-Pieces and Other Poems (1866), og Clarel (1876) er et boglangt digt om rejsen til Det Hellige Land. Hans onkel bekostede udgivelsen.

Andre bekymrede slægtninge skaffede Melville den stilling som toldinspektør på Manhattan, som han havde til sin død. Her begynder hans tredje liv som forfatter, for skønt han aldrig kom sig over afvisningen, og selv om to voksne sønners død (den ene ved selvmord) ikke ligefrem lindrede bitterheden, så begyndte han at skrive igen og synes også at have oplevet en vis mild fylde i sit ægteskab. W. H. Auden har skrevet et fint digt om det: "Han sejlede, da det blev sent,

ind i en usædvanlig Mildhed, / Kom hjem og kasted' Anker hos sin Kone / Og laa og svajede i hendes Haand, / Og tog hver Morgen over til Kontoret / Som om hans Gerning var en frem-med Ø."

Ved sin død i september 1891 efterlod han sig manuskriptet til Billy Budd, en Kristus-liggende i maritimt regi.

Den modne Melville blev af samtiden betragtet som ulæselig. En forlagsafregning fra 1853 viser et samlet salg af Moby-Dick på 48 eksemplarer. Genopdagelsen begyndte først i 1920'erne, da man havde fået blik for det moderne, da tidens farve lignede mørket i Melvilles sind, og man markerede 100-året for hans fødsel. Den engelske desertør D. H. Lawrence kaldte i sin lille bog med indsigtsfulde Studies in Classic American Literature (1923) Moby-Dick for "den Sidste Store Blodjagt". Lawrence spurgte: "Men hvis Den Store Hvide Hval udslettede Den Store Hvide Sjæls skib i 1851, hvad er der så sket i eftertiden?" Hans eget bud var: "Krampetrækninger efter døden, formentlig." Der er noget om det. I hvert fald er der bred enighed om, at ingen forfatter, al talen om fænomenet uagtet, har været tættere på at skrive Den Store Amerikanske Roman.

Siden Lawrence er Moby-Dick blevet den amerikanske bog, der er skrevet flest bøger om, og man har sat den højt på listen over klassikere, som til stadighed kan granskes og alligevel afgiver nyt lys hver gang. I kapitel 42, "Hvalens hvidhed", gør Ismael/Melville sig selv følgende tanker om de hjerteløse vidder og den store mening med Akabs togt og Hvalens farve:

"Er grunden den, at det (hvide) ved sin ubestemmelighed giver os en dunkel forestilling om universets kolde tomhed og umådelighed og derved stikker os bagfra med tanken om, at hvidheden i sin essens ikke så meget er en farve som den synlige fraværelse af farve og samtidig sammensmeltningen af alle farver? Skyldes det disse grunde, at der over et vidstrakt snelandskab er en sådan stum og dog så

sigende tavshed – en farveløs ateismens alfarve, som vi viger tilbage for? På alle disse ting var albino-hvalen symbolet. Undrer I Eder da over den flammende jagt?”